

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ

Збірник матеріалів

**XXVII підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

20 лютого 2025 року

Київ 2025

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2025. 385 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 7 від 26.02.2025)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М.В., ректор МДУ, доктор політичних наук, професор;

Члени редколегії Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук, доцент;
Калініна С. П., доктор економічних наук, професор;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;
Мельничук І. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Пирлік Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 20 лютого 2025 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

3. Пуцята І., 2020 Фейк як метод маніпуляції у ЗМІ: український досвід. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2020/may/21705/25_0.pdf (дата звернення: 28.12.2024)

Степан Янковський,
доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології,
Маріупольський державний університет

ТРАНСГРЕСІЯ ТА НОНКОНФОРМІЗМ У ПРАКТИКАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Вихідні положення. Трансгресія та нонконформізм є важливими концептами для розуміння соціокультурних змін світів за доби глобальних комунікацій. У цій перспективі нового значення набувають питання формування нових норм міжкультурної комунікації. Наївно вважати, що зміни у сучасних всесвітах універсумів культури стосуються традицій, усталених фантазмів нормальності, узвичаєних ґештальтів соціальної реляності. Сучасна культура є культурою іншості, культурою Іншого (стороннього, чужинця, незнайомця), «інша культура» (віртуальна, гіперреалістична, чутлива) ставляться під питання. Отже, трансформації соціокультурного світу викликають зміни не тільки на рівні досвіду культурного досвіду індивіда, а й у межах перетворень культурної взаємодії індивідів, соціальних груп, спільнот, суспільств.

Зумовленість соціальних норм і знання практиками влади продемонстрував *Мішель Фуко (Paul-Michel Foucault)* у своїй праці *Surveiller et punir: Naissance de la prison* (1975) / *Наглядати та карати* (Київ, видавництво «Основи», 1998) [4]. У цьому сенсі історія перетворюється на визначену у просторі зміну позицій володарювання. У Новий час володарювання визначається спостереженням. Відтак, уявлення про історію як про впорядковану хронологічну послідовність втрачає значення. Але ця втрата є скоріше метафорою множинності історій. Зазначимо, що від початку дев'ятнадцятого сторіччя людство має множину всесвітніх історій, а від другої половини сторіччя кожна всесвітня історія перетворюється на національну. До початку 1990-х рр. всесвітня історія залишалась певною мірою збалансованими. Ситуація зазнала радикальних змін із виходом індивіда у Мережевий світ і встановленням панування соціальних мереж. Відбулось розщеплення національних історій на неосяжну множину індивідуальних історій. Таким чином, ситуація у

1970-х рр., коли М. Фуко відкрив шлях дослідженню практик володарювання, ситуація спостереження та панування описувалась у категоріях епістемології, то із утвердженням мережевого світу соціальні норми та знання слід було ретранслювати у категоріях індивідуального досвіду.

У цьому контексті трансгресія постала своєрідною медіаною активності суб'єкта або актора, які здобувають самовизначення між скеруванням та девіацією. Трансгресія перетворилась на вихід за межі «визнаного» та «санкціонованого», відкриттям засобів нових можливостей рефлексій, реконструкцій, моделювань соціальної нормативності. У цьому баченні перформативні мистецтва перетворились на акти регулювання криз і відновлення культурної реальності. Отже, за добу глобальних комунікацій трансгресія перетворилась із способу порушення канонічних або домінантних уявлень на філософію креативних інноваційних культурних практик, що означають індивідуальну потребу відбутися за межами очікуваного, пройти шлях самовдосконалення, саморозвитку, автентичності.

Нерівність розподілу культурних благ є визначальним для праці *La Distinction: Critique sociale du jugement* (1979) *Pierre Bourdieu* / *Відмінність: Суспільна критика здатності суджень*, П'єра Бурдьє [пропонований переклад назви праці враховує значення прикметника «*sociale*» як означення відношення когось або чогось до суспільства; до прикладу, «*la vie sociale*» переклад українською «суспільне життя», «*l'organisation sociale*» – суспільна організація. До того ж, характерна для означення в українській мові відмінності «соціальний» / «суспільний» не характерна для французької. Відтак, враховуючи, що П. Бурдьє у своїй соціології розвивав марксистський підхід, то відповідно до укладеної в українській традиції перекладу праць К. Маркса та рефлексії його доцільно «*critique sociale*» перекладати «суспільна критика» [?]. Інша складова назви «*critique du jugement*» є варіантом перекладу на французьку мову кантової «Критики здатності до суджень», що 1790 р. здійснив Жак Оксанфан (*Jacques Auxenfans*) і який належить до класичних перекладів праць І. Канта на французьку і входить до публічних надбань спадку французької культури [?]]. Трансгресія є актом виходу за межі соціального світу [р. 5], він здійснюється науками, що вивчають «наукою про смак і споживання» [р. 6]. Отже, культура є джерелом нерівності. І слід прустити, що ці нерівності відтворюються не лише в межах культурного простору, вони зберігають рівнозначність і для міжкультурної взаємодії.

Нерівність у міжкультурній взаємодії є провідним мотивом культової у праці ікони постколоніальних студій *Едварда В. Саїда* (*Edward W. Said*) *Orientalism* (1978) / *Орієнталізм* (Київ, видавництво «Основи», 2001). Автор розкрив політику використання культурних стереотипів у виробленні уявлень про інші культури, для країн Європи такими іншими культурами є культури, так званого, Сходу, що розглядається як протилежність Заходу. Тож, парадигма «Схід – Захід» відображує домінування стереотипів на взаємодію культур [1]. Відповідно трансгресія є актом проникання в іншу культуру через стирання відмінностей іншої заради здійснення власної мрії про гегемонію [1, р. 179].

Таким чином, праці М. Фуко, П. Бурдьє, Є. Саїда заклали основи сучасної епістемології культури, що визначається питаннями ретрансляції культурних традицій і норм у категоріях індивідуального досвіду, запобіганню нерівності у розподілі культурних благ та застереженню вибудовування культурної політики на основі культурних стереотипів і упереджень. У цьому контексті дослідження культури в категоріях трансгресії відкриває можливість переосмислення практик студіювання культури. Конкретні приклади реалізації таких досліджень є праця Тадеуша Палечні (Tadeusz Paleczny) *Transgression as a Result of Cultural Contact* (2016) / В ній автор слідує такому визначенню трансгресії: “Transgression is a kind of exchange and transcultural diffusion between two or more different cultural groups” [7, р. 231]. Важливо, що автор трактує відмінності як расові, етнічні, релігійні особливості, що визначають цінності соціокультурного порядку. У процесі міжкультурної взаємодії, що найчастіше відбувається у сфері соціальних наук і гуманістики, спостерігається також зростаюча трансгресивна активність окремих груп, що мають соціальну природу, до прикладу, сексуальні меншини; політичну – анархісти; культурну – етнічні спільноти; інституційну – творчі колективи [7, р. 233]. Очевидно, що такий підхід використовує трансгресію задля легітимації консервативної культурної політики, заснованої на провадженні ідентитарних дискурсів, наголошенні неоднозначності культурних контактів, що можуть призводити до розмивання меж національного та набувати деструктивного характеру. Проте слід визнавати, що трансгресивна активність. Є важливим фактором культурних перетворень [7, р. 235]. Таким чином, розмірковування про трансгресію у науковому полі гуманітарного і соціального знання та студіюваннях культури так само стають актом трансгресії, або засобом утвердження суперечливої наукової парадигми, що репрезентує загальну ситуацію культурного трансферу в умовах постмодерну [7, р. 244, 249]. Даний епістемологічний підхід по суті розвиває елементи політичної онтології, що були закладені Мартіном Гайдеггером в його критиках техніки, європейського мислення, європейської культури. В цьому, широкому, контексті особливо актуальним є застосування трансгресії стає оцінка неоднозначного впливу цифрових технологій, що спряють трансгресії культурних меж [2]. Таким чином, рефлексія трансгресії в епістемології культури відграє визначальну роль для провадження оцінок неоднорідності міжкультурної взаємодії, її наслідків для суспільства, особливо для переосмислення значущості ідентитарних дискурсів у провадженні культурної політики. Втім, на нашу думку, перспективи таких досліджень мають бути розглянуті не тільки в площині політичної онтології, а й здатні посприяти реальному переосмисленню культурної сфери. Зазначимо деякі аспекти, що завдяки критичній рефлексії феномену трансгресії у сфері культури та міжкультурної взаємодії здатні сприяти реалізації основоположній цінності соціальних теорій, гуманітарного знання

та студіювання культури, а саме – емансипації практик мислення з магічного світогляду та утвердженню принципів рівності. Критична рефлексія трансгресії у царині студіювань культури має врахувати:

Культурне поле не є однорідним, а є простором конкуренції за нагромадження культурного капіталу індивідів і соціальних груп. Трансгресія є результатом нерівності у розподілі культурного капіталу. Відтак, культурна політика має засновуватись на принципах інклюзії, щоби забезпечувати доступ до накопичення культурного капіталу представників соціальних груп і індивідів незалежно від природи їх соціальних відмінностей (релігійної, етнічної, расової тощо).

Актори культурного поля зорієнтовані до накопичення і концентрації культурного капіталу. Відтак, культурна політика має запобігати творенню монополій на активності у сфері культури, проваджуючи та підтримуючи розмаїття форм культурного бачення та практик культуротворчої діяльності. Однією з сторін її реалізації є розмежування та демаркацію культурних індустрій і креативної культури.

Культурна політика має бути враховувати та вирізняти протилежність нормативного та експресивного, інституційного та антропологічного, репрезентативного та перформативного розуміння культури. Очевидно, що для соціокультурного світу культура, релігія, ідентичність є не здатні відображувати універсальної ваги культурних цінностей і норм. Саме тому, проблема культурної демократії є визначальною для провадження новітньої культурної політики. Її вимога не залежить від побоювань та неспроможності надати однозначної оцінки релігійному фанатизму, соціальним фантазмам, авторитарним режимам та оцінити наслідки впливу тоталітаризму і колоніалізму на сферу культури на міжкультурну комунікацію. На завершення, наведемо метафоричний приклад: студіювання культури посприяли усвідомленню рівнозначності імперії ацтеків та Афіни епохи Перикла для культурної історії людства. Проте, культурна історія імперії ацтеків засвідчує, що культурні здобутки та їх унікальність є недостаним для запобігання ритуальній грі зі смертю. У цьому плані зрозуміло, феномен трансгресії є універсальним означенням переходу від живого до неживого, від нормативного до самовизначеного, від магічного до раціонального, від штучного до природного, від репрезентації до перформансу в сфері культури та міжкультурної комунікації.

References

1. Said E. W. *Orientalism*. New York : Vintage Books a Division of Random House, 1979. 368 p.
2. Balboni P., Caon F. A Performance-oriented Model of Intercultural Communicative Competence. *Journal of Intercultural Communication*. 2014. No. 35. P. 1–14.

3. Définitions : social. *Dictionnaire de français Larousse*. URL : <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/social/73133>.
4. Bouraieu P. Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste : Translated by Richard Nice. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1984. 613 p.
5. Foucault M. Surveiller et punir. Naissance de la prison. Paris : Gallimard, 1975. 319 p.
6. Kant E. Critique du jugement. Traduction en français de Jacques Auxenfans (1790)). Chicoutimi : Les Classiques des sciences sociales, 2019. 228 p.
7. Paleczny T. Transgression as a Result of Cultural Contact. *Politeja*. 2016. Vol. 44, no. 13. P. 231–250.